

КИЇВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

На правах рукопису

ЧЕРЧИК ОКСАНА МИКОЛАІВНА

АКЦІОНЕРНА ВЛАСНІСТЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

08.00.01 Політична економія

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1994

330,8

Робота виконана на кафедрі економічної теорії Київського торговельно-економічного інституту

Науковий керівник: доктор економічних наук,
професор Логвиненко В. К.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
професор Палкін Ю. І.

кандидат економічних наук,
доцент Бучацький В. Я.

Провідна установа: Київський інститут інженерів
цивільної авіації

Захист відбудеться "28" червня 1994 року о "14" годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 131.01.01 у
Київському торговельно-економічному інституті за адресою:
253156, Київ - 156, вул. Кіото, 19.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського
торговельно-економічного інституту.

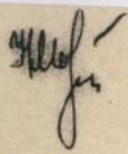
Автореферат розісланий "24" березня 1994 року.

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00801563 (N)

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради

Морозова Н. І.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ДВ - 29, 000
3

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми дослідження. Формування цивілізованої ринкової економіки в Україні неможливе без радикальних змін існуючих відносин власності. Головний сенс цих змін полягає в подоланні монополізму державної форми власності і формуванні різноманітних і рівноправних форм власності за допомогою процесів роздержавлення і приватизації. Передусім, перетворення відносин власності повинно подолати монополістичні тенденції в економіці та феномен відчуження, які призвели до соціальної та трудової пасивності людей, зниження стимулів до праці, зникнення конкуренції та підприємництва.

Пріоритетним завданням приватизації є створення сильної мотиваційного механізму економічної діяльності. Потрібно задіяти потужні імпульси, котрі містяться в інтересах людей і які фундаментальним чином пов'язані із відносинами власності. Важливо, щоб це був інтерес не лише до поточних доходів, а інтерес відтворувальний, що діє на перспективу. Для цього необхідні радикальні зміни в реальних відносинах привласнення засобів і результатів виробництва.

У цьому контексті надзвичайно велике теоретичне і практичне значення має проблема трансформування державної власності в різноманітні форми індивідуального і колективного привласнення.

Із врахуванням багатьох факторів, в тому числі і здатності в сучасних конкретних умовах принести найбільший економічний і соціальний ефект, для багатьох підприємств України найбільше переваг може надати акціонерна форма власності.

Якщо розглядати акціонерні відносини як певний загально-соціальний феномен, то їх наукова розробка має досить довготривалу теоретичну і практичну традицію. Різноманітні аспекти акціонерної власності вивчалися на протязі ряда століть. Перші відомості про

зародження акціонерного руху зустрічаються вже в працях видатних мислителів античності. До аналізу окремих сторін акціонерних відносин звертались Т.Мен, П.Прудон, Ч.Томпсон, А.Сміт, Д.Мілля, Ш.Фер'є. Загальнометодологічні передумови дослідження акціонерних відносин були розроблені К.Марксом у "Капіталі". Своє відображення акціонерні відносини знайшли також і в економічних теоріях Е.Берштейна, К.Каутського, А.Жарелла, Р.Гільфердінга та багатьох інших дослідників.

Економічні аспекти акціонерних відносин досліджувались у працях російських вчених дооктавеного періоду: М.Боголепова, Л.Петражицького, О.Лаппо-Данилевського, М.Туган-Барановського, Л.Ясинопольського. Розробка юридичних аспектів акціонування пов'язана із працями О.Камінки, І.Тарасова, В.Судейкіна.

На сторінках вітчизняної економічної літератури питання акціонерних відносин широко обговорювались у 20-ті роки І.Брауде, О.Залкіндом, М.Жирмундським.

У другій половині 80-х років у зв'язку із розширенням сфери товарно-грошових відносин, відмовою від адміністративно-командних методів управління в Укр. з'явилась широке виникнення і розвиток акціонерних товариств.

Відродження соціально-економічних практик в ході реформування економічних відносин акціонерної власності, з одного боку, та необхідність її найбільш ефективного використання - з іншого, зумовлюють потребу глибокого і всебічного її наукового вивчення.

Повсюдне зростання інтересу до акціонерної форми власності викликало багаточисельні дискусії в економічній науці. Література цього періоду являє собою велику кількість публікацій таких авторів, як В.Кудряшов, С.Мочерний, М.Мусатов, В.Ланцов, В.Павличенко, О.Сергеев, М.Колесов, В.Суп'ян, В.Палкін, В.Шевцов, П.Еценко, В.Рутгайзер.

Серед закордонних економістів, які внесли певний внесок у розвиток теорії акціонерної власності, відзначимо Л.Келсо, С.Спейсера, М.Адлера, П.Самуельсона, Дж.Сіменса, М.Лунд, Д.Лога, В.Еккерсдорфа, Д.Блейзі.

Дослідницька робота з цієї важливої проблематики значно активізувалась в останні час у зв'язі з проведенням процесів роздержавлення і приватизації в Україні. Однак рівень теоретичної розробки даної проблеми сьогодні все ще відстає від потреб практики, ряд питань несуть дискусійний характер.

Поки що при аналізі акціонерних відносин переважає формально-юридичний підхід. Матеріали подаються переважно у декларативній формі, без спирання на емпіричні дані, слабо використовуються конкретні теоретичні дослідження наукової думки інших країн. Практично відсутнім є систематизоване обґрунтування об'єктивних передумов і закономірностей розвитку акціонерної власності в економіці України. Недостатньо дослідженим є історичний досвід розвитку акціонування, не в повній мірі усвідомлюється його значення для сучасного етапу відродження акціонерної власності. Не розроблено достатньо цілісної, а головне, адаптованої до умов нашої країни наукової концепції акціонування підприємств державного сектору економіки.

Досі звертає на себе увагу існуючий розрив між потенційними можливостями акціонерної форми власності та фактичними результатами їх використання. Він пояснюється не лише прихильністю практиків до застарілих форм і організаційних систем, а й формальним підходом до акціонування, непослідовністю при створенні умов, необхідних для реалізації переваг акціонерної власності, далеко не повним знанням мотивів, які визначають трудову активність людей. У цьому зв'язку виникає багато теоретичних і практичних питань.

Слабка теоретична дослідженість проблеми, недостатня наукова обґрунтованість передумов ефективного функціонування акціонерних

товариств потребують предметного аналізу і узагальнення наявного досвіду, всебічного вивчення існуючих і нових тенденцій, визначення перспектив подальшого розвитку акціонерної форми власності в економіці України.

Для успішного дослідження вказаних проблем необхідно дати відповідь на ряд питань: що являє собою акціонерна форма власності, в результаті яких процесів вона з'явилася, яким чином видозмінювалася на протязі свого історичного розвитку, нарешті, якими є подальші перспективи цієї еволюції? Більш ґрунтовного з'ясування потребує також питання, чому саме акціонування повинно стати стержнем приватизації, найбільш прийнятною формою роздержавлення в умовах України. Для вирішення цих завдань велике значення має, окрім іншого, дослідження багатого світового та вітчизняного досвіду.

Значно зростає також необхідність досліджень прикладного характеру, опрацювання оптимальних шляхів і форми розвитку акціонерної власності в Україні. Крім того, ефективне впровадження акціонування неможливе без прогнозування його подальшого перебігу, пошуків найбільш перспективних шляхів, що приводять до максимальних результатів.

Процес приватизації власності, що відбувається у нашій країні, співпадає у часі із формуванням іншої складової розвинутої ринкової економіки - фондового ринку. Ці процеси є тісно взаємопов'язаними і виявляють значний вплив один на одного. Е всі підстави вважати, що необхідно більш ґрунтовно розглянути цю проблему. Подібне дослідження є необхідним для вироблення загальної лінії державної політики перетворення власності та вирішення практичних проблем приватизації.

Таким чином, вивчення проблем розвитку акціонування в умовах роздержавлення є важливим завданням економічної науки. Все це і означило вибір теми дослідження, обґрунтування її цілей, задач, а

також логіку викладення матеріалу.

Метод дисертаційної роботи є дослідження сутності, змісту та організац.іно-економічних форм акціонерної власності задля найбільш ефективного її використання в умовах роздержавлення і приватизації в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні конкретні завдання:

- теоретично обґрунтувати сутність і механізм реалізації акціонерної власності у сучасних умовах;
- проаналізувати еволюцію акціонерної власності з метою з'ясування рушійних механізмів розвитку і тих якісних змін, що спостерігаються у процесі її функціонування;
- визначити місце, роль і функції акціонерної власності в економічній системі сучасного ринкового господарства та особливості розвитку акціонерної власності в економіці України;
- з'ясувати концептуально найбільш ефективні шляхи та організаційно-економічні форми акціонування в умовах роздержавлення і приватизації в Україні;
- дослідити об'єктивні основи виникнення і функціонування державних корпорацій у розвинутих країнах світу, їх місце в економічній структурі суспільства;
- обґрунтувати необхідність використання акціонерної власності робітників у процесі економічних перетворень в Україні;
- розробити практичні рекомендації по проведенні процесу роздержавлення і розвитку фондового ринку в Україні.

Об'єктом дослідження є акціонерна власність у її русі та розвитку, її конкретні організаційно-економічні форми, шляхи та методи приватизації державного сектору економіки.

Теоретичною та методологічною основою проведеного дослідження є праці вітчизняних і закордонних вчених-економістів і філософів, статистичні дані і фактичні матеріали, надруковані у спеціальних збірках, монографіях та у періодиці.

Наукова новизна дисертації полягає у наступних положеннях, що висуватимуться до захисту:

- акціонерна власність є особливим, самостійним у соціально-економічному плані формою власності, у якій найбільш раціональним чином поєднуються індивідуальні, колективні і загальнодержавні інтереси, підприємницька ініціатива та стимули до продуктивної праці;

- ефективність використання акціонерної власності залежить від ступеня розробленості нормативної законодавчої бази принципів заснування, діяльності та організаційно-правових форм акціонерних товариств; ці процеси одночасно визначають ефективність функціонування фондового ринку;

- процеси роздержавлення і приватизації в Україні повинні створити систему корпоративованих підприємств, які складатимуть структурну основу реформованої національної економіки і будуть адекватні існуючому рівню продуктивних сил;

- процеси акціонування є основною формою індивідуалізації привласнення засобів і результатів виробництва, створять економічне підґрунтя для формування суспільства власників, зацікавлених у соціальній стабільності та ефективному розвитку економіки України;

- підвищення стимулів до праці, зростання соціальної і трудової активності людей, утвердження довгострокового, відтворивального економічного інтересу, сьогодні пов'язані передусім із участю без-

посереднього працівника у власності, капіталі і розподілі прибутку, без чого сучасні високотехнологічні продуктивні сили ефективно функціонувати не можуть;

- головною формою поширення участі трудівників у власності та управлінні на сучасному етапі є робітнича акціонерна власність, котра повинна посісти чільне місце у загальнонаціональній програмі приватизації.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні об'єктивних основ, передумов і закономірностей розвитку акціонерних відносин в економіці України.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані при проведенні роздержавлення і приватизації, розробці оптимальних шляхів і форм розвитку акціонерної власності в Україні. Деякі положення дисертаційного дослідження використані у викладенні курсу економічної теорії, а також при розробці спецкурсів і методичних посібників для студентів.

Основні положення дисертації були апробовані на науково-практичних конференціях: "Социально-экономические проблемы перестройки" (Кривой Рог, 1991 г.), "Развитие производственных отношений и становление новых хозяйственных форм" (Киев, 1991 г.), "Механизм управления в свободных экономических зонах" (Черновцы, 1993 г.).

По темі дисертаційного дослідження видано статей і тез доповідей на конференціях загальним обсягом 1,4 д. а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, двох глав, заклчення та списку використаної літератури. Обсяг роботи - 123 сторінки машинописного тексту, список використаної літератури - 132 найменування.

Зміст роботи.

Вступ.

Глава 1. Сутність і зміст акціонерної власності.

1.1. Становлення і розвиток акціонерних відносин.

1.2. Сутність акціонерної власності.

1.3. Зміст і організаційно-економічні форми акціонерної власності.

Глава II. Акціонування власності у процесі реформування економіки України.

2.1. Проблеми трансформування власності та перспективи розвитку корпоративного сектору.

2.2. Вляхи та форми акціонування власності у процесі економічних перетворень.

Закличення.

Список використаної літератури.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.

Дисертант виходить із того, що в умовах становлення й розвитку ринкових відносин, розмаїття та складності здійснюваних реформ головні, найбільш складні проблеми в Україні пов'язані із процесами роздержавлення і приватизації. Автор стоїть на тій теоретико-методологічній позиції, що основним напрямком реалізації цих процесів повинно стати акціонування власності, тобто процес створення і розширення корпоративного сектору економіки.

Виходячи із реальних умов, що існують сьогодні в Україні, багатьох суто економічних і соціальних чинників, можна стверджувати, що саме акціонерна форма власності, з її можливостями найбільш повно і в різних варіантах може реалізувати інтереси власників, менедж-

герів і найманих робітників, дає змогу провести складний процес реформування в Україні таким чином, щоб створити сучасну соціально-економічну структуру господарства і посилити одночасно соціальну стабільність у суспільстві, створивши значний промисловий власників.

Такий підхід до акціонерної власності, - як до певного загально-соціального феномену, з однієї сторони, і як до практичної форми реалізації роздержавлення і приватизації, - з іншої, зумовляє певну логіку і послідовність її теоретичного аналізу. Тому в дисертації дослідження акціонерної форми власності починається з узагальнення значного фактичного матеріалу про історичний розвиток акціонерних відносин.

У дисертації відзначається, що виникнення акціонерних відносин було зумовлене насамперед еволюційними змінами у структурі продуктивних сил суспільства, тобто їх можна розглядати як природний результат розвитку ринкової системи господарювання. Акціонерна власність є особливим формою централізації індивідуальних капіталів, яка дозволяє розвивати виробництво з довготривалим циклом, швидко оновлювати технології, підвищувати конкурентоздатність продукції. З організаційної точки зору акціонерна форма власності реалізується у вигляді акціонерних товариств, які є певним ступенем в еволюції економіко-правничих форм приватного бізнесу.

Історичний досвід акціонерного підприємництва, що досліджується у реферованій дисертації, показав важливість послідовного проведення принципу обмеженої відповідальності акціонерів, на якому базується акціонерна форма власності. Саме його реалізація дозволила створювати великі підприємства і компанії у базових галузях економіки, які були не під силу окремим індивідуальним капіталам. Дуже важливо, що майже в усіх країнах створення акціонерних товариств на початкових етапах завжди підтримувалось державою. І основною цього

процесу було детально розроблене акціонерне законодавство, а також цілеспрямована державна допомога.

Розвиток акціонерного фондаторства завжди тісно пов'язаний із фондовим ринком і діяльністю комерційних банків, які створюють певну інфраструктуру для залучення вільних капіталів в акціонерну справу. Акціонування також супроводжується активним випуском в обіг облігацій, формуванням облігаційних капіталів. При цьому на фондовій біржі починають конкурувати акції і облігації приватних компаній, а також цінні папери, що випускаються державою. Тим самим створюється об'єктивний механізм оцінки ефективності діяльності окремих акціонерних товариств, а також механізм порівняльної вигідності вкладення вільних капіталів.

Аналіз особливостей акціонерного підприємництва в умовах радянського ладу (20-ті роки) показав, що акціонерні товариства спочатку діяли досить успішно, а масштаби їх діяльності були досить значними. Але посилене державне регламентування умов їх створення, форм і методів діяльності і управління поступово призвело до того, що відбулося одержавлення акціонерних товариств. Фактично, таким чином, відбувалася ліквідація недержавних форм господарської діяльності.

Теоретичний аналіз сутності акціонерних відносин, що проведено в дисертації, показує що акціонерна власність є більш прогресивною, ніж індивідуальна приватна власність, вона створює певний простір для розвитку продуктивних сил, а також урізноманітніше набір господарських форм, що діють в економіці. Разом з тим, акціонерна власність породжує нову проблему: вона відділяє функції привласнення і розпорядження. Між власником і найманим працівником постає посередник-менеджер. Таким чином, акціонерна форма власності призводить до розщеплення прав власності, їх розподілу між декількома агентами виробничих відносин.

Розділення процесів привласнення і управління є об'єктивним явищем, котре виникає як результат ускладнення об'єктів управління (зростання обсягів виробництва, ускладнення структур та ін.), самого управлінського процесу, а також збільшення кількості власників, що притаманне саме акціонерній власності.

Дослідження показує, що збільшення кількості власників приводить до того, що відносини власності і управління проходить три основні стадії: 1) повне злиття власності і управління (всі власники приймають участь в управлінні власністю); 2) часткове виділення відносин управління (частина власників безпосередньо приймає участь в управлінні власністю); 3) практично повне розділення власності і управління (передача функції управління менеджеру). Подальше розподілення власності значно зменшує ступінь участі акціонера у власності компанії і тим самим фактично виключає можливість його участі у безпосередньому управлінні господарською діяльністю фірми.

У дисертації відстоюється точка зору, що методологічно вірним є підхід до акціонерної власності як до особливої, самостійної у соціально-економічному плані, форми власності. Це аргументується насамперед тим, що для акціонерної власності характерним є відокремлення капіталу-власності від капіталу-функції, на відміну від приватної власності, де вони злиті у єдиному суб'єкті. З акціонерної власності капітал розділюється: фіктивний капітал (паї, акції) залишається приватною власністю, а реальний капітал (засоби виробництва, майнові права, платіжні засоби та ін.) стає, до певної міри, колективною власністю. Тому акціонерну власність не можна трактувати ні як форму виключно приватної власності, ні як форму виключно колективної власності, це особлива і самостійна з соціально-економічної точки зору форма власності.

Організаційно-економічною формою функціонування акціонерної власності є акціонерне товариство, котре може об'єднувати кошти

держави, приватних осіб, кооперативів, громадських організацій та ін. Акціонерне товариство - це підприємство, діяльність якого заснована на принципі обмеженої відповідальності, і свої зобов'язання воно гарантує лише своїм майном, що і формує специфічні відносини власності: все майно товариства знаходиться у володінні юридичної особи, а у приватній власності акціонерів залишаються акції, які приносять певний дохід.

Соціально-економічна природа конкретного акціонерного товариства залежить від характеристик тих економічних суб'єктів, що об'єднують своє майно, а також від умов цього об'єднання. Таким чином, акціонерна власність може бути формою поєднання зовсім різних способів привласнення: приватного, колективного, індивідуального, державного. Змістом акціонерного способу привласнення виступає сукупність виробничих відносин, що орієнтують виробництво безпосередньо на задоволення потреб асоційованих учасників. Тому акціонерна власність відноситься до тих економічних форм, які можуть наповнюватися різним змістом, реалізуватися у рамках різних економічних систем.

У реферованій дисертації відзначається, що в процесі свого розвитку акціонерна форма власності зазнає певної трансформації, яка полягає у зміні значення її функцій на кожному етапі розвитку. На сучасному етапі провідними стають функції контролю, - робітників над підприємством і споживачів над виробництвом. Ці функції підпорядковують собі історично первинні функції мобілізації фінансових ресурсів і привласнення додаткового продукту приватними особами. В результаті акціонерна форма дозволяє здійснити соціалізацію виробництва із встановленням над господарською діяльністю великих підприємств контролю з боку різних суспільних сил. Чим більша розвинута акціонерні структури, тим більше їх ефективність як засоба реального усупільнення виробництва, тим важче їх монополізувати у

приватних інтересах.

Акціонерна форма власності нівелює особливості функціональних форм капіталу (промислового, торгового, банківського), внаслідок чого він отримує висщу мобільність, здатність швидко концентрувати необхідні кошти для вирішення конкретних завдань. Важлива роль при цьому належить ринку акцій, котрий є основою механізму перерозподілу ресурсів із застарілих виробництв у нові, більш прогресивні.

Сучасна акціонерна власність формує гнучку систему виробничо-господарських зв'язків між акціонерними товариствами, що оформляється у вигляді перехресного і ланцюгового володіння акціями. Акції є інструментом, за допомогою якого опосередковуються економічні відносини, здійснюється інтеграція і економічна реалізація різних форм власності. Таким чином, акціонерні відносини дозволяють створити нові організаційні структури, адекватні вимогам ринку.

Акціонерна форма власності створює певний механізм погодження і гармонізації різноманітних економічних інтересів суб'єктів виробничих відносин. Багаточисельні держателі цінних паперів, зоставшись економічно відособленими, відчуженими власниками, одночасно стають носіями загального економічного інтересу. З'являється і новий мотив економічної поведінки у акціонерів: об'єднані ресурси дають змогу освоїти нові ринки і отримати нові доходи як результат спільних вкладень, спільних зусиль. Разом з тим, акціонерна форма власності породжує і нові протиріччя, які можуть досить сильно впливати як на ефективність її функціонування, так і на її реальний зміст.

У дисертації детально досліджуються організаційно-економічні форми акціонерної власності. Відзначається, що насамперед акціонерні товариства розрізняються у залежності від способу створення акціонерного капіталу. Товариства, всі акції яких належать лише засновникам і не поступають у вільний продаж на ринок цінних паперів, називаються закритими. Відкритими ж є ті, акції яких віль-

но котуються на ринку цінних паперів. У світі поширені дві моделі відкритих товариств - "англосаксонська" і "континентальна". Перва передбачає, що 20-30% акцій іммобільні, утворюють контрольні пакети акцій, а 70-80% вільно обертаються на фондовому ринку. При другій моделі у постійних акціонерів залишається 70-80% акцій, а 20-30% продаються на фондовій біржі. Кардинальна відмінність між цими моделями полягає в тій ролі, яка відводиться ринку цінних паперів. Англосаксонська модель дозволяє створити із акцій, що обертаються на біржі, нові контрольні пакети акцій. Тобто фондова біржа тут виступає в якості інструмента контролю, котрий ставить долу кожного відкритого акціонерного товариства у пряму залежність від притаманних цьому ринку критеріїв ефективності, найвидим із яких є курс акцій.

Акціонерне товариство є універсальною організаційно-економічною формою господарювання, тобто її можна використовувати у будь-якій сфері ділової активності. Результати господарювання будь-якого акціонерного товариства у кінцевому рахунку виражаються однаково - у рівні ціни (курсу) акцій та ступені їх доходності. Створюється можливість співставлення і оцінки найрізноманітніших варіантів капіталовкладень. Поряд з іншими показниками цей індикатор є досить важливим елементом системи оцінок загального економічного стану, яка є необхідною для регулювання національної економіки.

Дослідження, проведене дисертантом, показує, що у сучасній економіці як за формами власності, так і по структурі господарського механізму провідну економічну роль відіграють акціонерні товариства, діяльність яких поширюється не лише на національний, а й на світовий ринки. Вони пов'язані головним чином із масовим, крупномасштабним виробництвом або обслуговуванням у торгівлі, фінансовій та інших сферах господарства. Таким чином, акціонерна власність створює стовповий хребет сучасної ринкової економіки, формує її

структуру, що є адекватною високорозвинутим продуктивним силам.

Детальне дослідження сутності, змісту та світового досвіду використання акціонерних відносин є передумовою для аналізу можливостей акціонування власності в процесі реформування економіки України. Тому в дисертаційній роботі значна увага приділена проблемам роздержавлення і приватизації, шляхів і конкретних форм акціонування, перспективам розвитку корпоративного сектору в економіці України.

У дисертації відзначається, що в Україні приватизація не може розглядатися просто як передача державної власності приватним особам. Вона є процесом, за допомогою якого повинен впроваджуватись сам інститут власності у суспільстві. Тому потрібні комплексні інституціональні перетворення, які б допомогли створити необхідний економічний, соціальний та правовий режими для функціонування приватної власності.

В широкому розумінні приватизація - це процес зменшення державного і збільшення, розширення приватного сектору економіки, до якого відносяться всі недержавні форми господарювання. В цьому процесі головне місце повинно посісти акціонування великих підприємств, створення корпоративного сектору економіки, який би міг утворити базову структуру реформованої національної економіки. Тому в дисертації критикується точка зору, згідно якої головне місце у приватизації повинні зайняти малі і середні підприємства, а великі повинні бути розділені.

Виходячи із позиції, що корпоративний сектор економіки повинен відігравати провідну роль у реформуванні економіці, дисертант детально аналізує реальні можливості і форми роздержавлення власності в економіці України. При цьому значна увага приділяється необхідності створення науково обгрунтованої програми приватизації, її інституціонального забезпечення, удосконаленню законодавства та

вибору оптимальних шляхів трансформування власності. В дисертації доводиться, що в сучасних умовах акціонерна форма власності є найбільш ефективною формою приватизації.

Досліджуючи конкретні шляхи і форми акціонування в Україні, дисертант найбільшу увагу приділяє таким із них: 1) створення державних корпорацій; 2) ступенева ("повзуча") приватизація через холдінг-компанії; 3) акціонування підприємств, що не підлягають корпоратизації; 4) створення "статусної" форми акціонерної власності; 5) розвиток робітничої акціонерної власності.

Практична можливість створення державних корпорацій стала реальною після видання Указу Президента України "Про корпоратизацію підприємств". Корпоратизація - це перетворення державних підприємств у відкриті акціонерні товариства, в котрих 100% акцій першопочатково належать державі. Корпоратизація - це перший крок до приватизації, але й, одночасно, засіб покращення діяльності державних підприємств України, які ще певний час залишаться у державній власності. В дисертації зазначається, що при розробці чіткого законодавства та сприячій соціально-політичній обстановці державна корпорація може поєднати в собі найбільш сильні якості приватного і державного підприємства, зводячи до мінімуму більшість негативних моментів.

Корпоратизація державних підприємств створить можливість забезпечити головну мету акціонування економіки України - почати структурну перебудову промисловості. При цьому в окремих сферах економіки доцільно створювати державно-приватні підприємства (інфраструктура, виробництво товарів народного споживання), розвивати концесії (додаткова промисловість), формувати спільні підприємства з участю іноземного капіталу (продукція виробничо-технічного і наукового призначення). Одночасно є сенс активізувати і створення промислово-фінансових груп, що дало б можливість сконцентрувати

значні ресурси на головних напрямках структурної перебудови. Успішне досягнення цілей приватизації можливе лише за умови, що буде сформована приватизаційна інфраструктура. В дисертації наведено складові елементи такої інфраструктури, серед яких значне місце посідає формування ринку цінних паперів в Україні.

Результативність та ефективність економічних перетворень, що проводяться в Україні, багато в чому залежать від того, чи вдасться значно підвищити заінтересованість у праці безпосередніх учасників виробництва, що пов'язано із реформою всього мотиваційного механізму економіки під час роздержавлення і приватизації. В дисертації відстоюється точка зору, що головним шляхом тут є перетворення безпосередніх трудівників у власників шляхом помирнення робітничої акціонерної власності.

Сьогодні акціонерна власність робітників існує у 40 країнах світу, але найбільш широке використання вона отримала в США. Цей досвід, на переконання автора, має надзвичайно важливе значення для реформування економіки України.

Створення здорової і конкурентоздатної економічної системи в сучасних умовах передбачає реалізацію двох умов. По-перше, це наявність індивідуальних і групових стимулів, коли кожний робітник винагороджується у відповідності із затраченою працею, а кожне підприємство прагне до підвищення продуктивності праці із метою витримати конкуренцію на світовому ринку. По-друге, це додержання фундаментального принципу рівноправності і економічної справедливості, що забезпечує принципово нові, засновані на співпраці, відносини між рядовими робітниками і керівництвом підприємств.

У 70-80-х роках, коли економіка розвинутих країн світу увійшла в нову - іноваційну - стадію розвитку, саме робітничо акціонерна власність виявилася найбільш адекватною новим економічним умовам. Вона стала головною формою участі робітників у підприємницькій

діяльності, що є загальним елементом нової моделі соціально-економічного і науково-технічного розвитку, котра сьогодні формується у найбільш розвинутих країнах світу. Подібна система участі дозволяє підвищити зацікавленість трудящих у результатах виробництва, залучити їх до управління і суттєво підвищити трудові мотивації, наслідком чого є загальне зростання ефективності виробництва і покращення трудових відносин.

У США розвиток робітничої акціонерної власності відбувається у рамках програми ЕСОП. Вважається, що ЕСОП - це не тільки ефективна програма залучення трудящих до участі в управлінні власністю, але й досить ефективна система фінансової підтримки підприємств. Фактично, це певна технічна програма фінансування корпорацій, яку створше держава і за допомогою якої фірми можуть виходити на якісно новий рівень ефективності і організації підприємницької діяльності, котрий забезпечується поєднанням інтересів власника і трудівника в одній особі. Вважається також, що програма ЕСОП створше умови для формування "суспільства власників", де кожна особа є співвласником засобів виробництва, що і дозволяє справедливо розподіляти доходи у ринковому господарстві.

В дисертації детально аналізуються можливості використання робочої акціонерної власності в процесі економічних перетворень в Україні, з'ясовуються необхідні умови і найбільш прийнятні форми її реалізації, пропонуються певні практичні рекомендації. Разом з тим, зазначається, що власність робітників, попри всі її переваги, не може розглядатися як виключна, самодостатня форма роздержавлення в Україні. Її необхідно розглядати як таку форму, яка дає можливість розкрити потенціал власності взагалі. Саме тому при створенні інститутів власності в Україні в сучасний перехідний період вона повинна зайняти чільне місце в загальнонаціональній програмі приватизації.

Україні потрібні різноманітні форми власності, які б відповідали її продуктивним силам, сучасним вимогам науково-технічного прогресу і створювали структури, що є конкурентоздатними на світовому ринку. На відміну від нашої країни, в інших державах вже склалися певні структури відносин власності, які продовжують еволюціонувати природним шляхом. Україна до цього має дійти, щоб створити таку систему відносин власності, яка відповідає її специфіці, її традиціям, умовам життя і сприяє ефективному розвитку її національної економіки. В цій системі, як показує проведене дисертаційне дослідження, провідне місце належатиме акціонерній власності у різноманітних організаційно-економічних формах.

За темою дисертації опубліковані такі роботи:

1. Акціонерні відносини з ринкової економіці // Питання політичної економії: Міжвідомч. наук. зб. - Київ, 1991. - Вип. 213. - 0,5 д.а.
2. Акціонерні форми преобразования економічних відносин // Соціально-економічні проблеми перестройки: Тез. докл. респуб. науч.-практич. конф. - Кривий Ріг, 1991. - 0,2 п.л. (в соавт.).
3. Акціонерні відносини - прогресивна форма господарювання // Развитие виробничих відносин і становлення нових господарських форм: Тез. докл. конф. - Київ, 1991. - 0,2 п.л. (в соавт.).
4. Акціонерні форми господарювання в сфері торгівлі / Торговля в умовах ринка: Сб. науч. тр. - Київ, 1992. - 0,3 п.л.
5. Акціонерна форма власності в умовах вільної економічної зони // Механізм управління в вільних економічних зонах: Тез. докл. міжнарод. науч.-практ. конф. - Чернівці, 1993. - 0,2 п.л.

ЧЕРЧИК ОКСАНА МИКОЛАІВНА

АКЦІОНЕРНА ВЛАСНІСТЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Підп. до друку 21.03.94 Формат 60x84/16. Папір друк. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 1,22 Ум. фарбо-відб. 1,34 Обл.-вид. арк. 1,00
Тираж 100 пр. Зам. 92

РВВ КТЕІ Дільниця оперативного друку
253156, Київ - 156, вул. Кіото, 19.

AB 29.822